

ДАНЪЧНОТО ОБЛАГАНЕ В СТРАНИТЕ–ЧЛЕНКИ НА ЕС – СПЕЦИФИЧНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ, ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ

Наталия Пламенова Алексиева
Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Катедра „Финанси и кредит”

Резюме: Данъците присъстват в икономическия живот като феномен, който има силата да въздейства върху планирането на дейността на физическите и юридическите лица. Вследствие от подобни връзки и зависимости правителството прилага държавни механизми с оглед регулиране стопанската активност и стимулиране на икономическия растеж. Важно значение в анализираният направление има обстоятелството, свързано с трите възможни основи на облагане – доход, потребление или имущество. Предвид зачестили през последното десетилетие икономически и финансови кризи и свързаните с тях рецесии, разработката има за цел да направи анализ на данъчните приходи на държавите от ЕС, да очертае контурите и характерните им особености.

Ключови думи: данъчна политика, икономически растеж, корпоративен подоходен данък, личен подоходен данък, данък върху добавена стойност.

JEL: H30.

TAXATION IN THE EU MEMBER STATES – SPECIFIC FEATURES, DYNAMICS AND TRENDS

Nataliya Plamenova Aleksieva
D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
The Finance and Credit Department

Abstract: Taxes are present at economic life as a phenomenon having a power to impact on the behaviour and planning of the activity of the physical persons and judicial entities. In consequence of such relations and dependencies, the government applies the state mechanisms with a view to regulate the economic activity and to stimulate the economic growth. In the analyzed direction it is of great significance the circumstance related to the three possible tax bases – income, consumption or property. Bearing in mind the frequent economic and financial crises during the decade past, as well as the recessions connected with them, this article is aimed at performing an analysis of tax income of the EU Member states, and also to outline their contours and characteristic features.

Keywords: tax policy, economic growth, corporate income tax, personal income tax, value added tax.

JEL: H30.

Въведение

В контекста на съвременната икономическа реалност изследванията за влиянието на данъчната политика на държавите–членки на ЕС са от съществено значение, с подчертана актуалност и научна и приложна насоченост. В подкрепа на това твърдение е фактът, че след кризата на фискалната устойчивост и провеждането в съвременен етап на фискална адаптация, пред Европейския съюз стои предизвикателството за разгръщане на пълния потенциал на данъците и данъчната политика на държавите–членки. Бъдещото въздействие на инструментите на фискалната политика и развитието на данъчните отношения на територията на ЕС се базират на изводите от вече приложени политики, като основната цел е усъвършенстване, оптимизация и актуализация според текущите условия. **Обектът** на изследването е данъчната политика на държавите–членки на Европейския съюз, а **предметът** на работата е резултатът от динамиката на ставките на корпоративния подоходен данък, личния подоходен данък и данъка върху добавената стойност.

В настоящата разработка авторът си поставя следните **основни задачи**:

- Да се направи теоретичен анализ на данъците като основен фактор за икономическото развитие и растеж;
- Да се анализира изменението на корпоративния подоходен данък на страните от Европейския съюз (ЕС);
- Да се направи изследване на динамиката на ставката на личния подоходен данък в държавите от ЕС;
- Да се анализират ставките на данък върху добавена стойност на държавите–членки;
- Да се докаже тенденцията за намаляването на тежестта върху прякото облагане, като за компенсиране на акумулираните средства се увеличава делът на косвените данъци.

Изпълнението на основните задачи е с цел доказване на **изследователската авторова теза**, която може да се конкретизира, както следва: Правителствата на държавите–членки на ЕС прилагат фискални мерки чрез данъчния инструментариум, като поставят фокуса върху намаление на данъчната тежест върху прякото облагане, с цел стимулиране на икономическата активност (инвестициите и желанието на хората за труд) и хармонизиране на облагането на потреблението чрез данък върху добавена стойност.

1. Данъците като инструмент за разпределение и преразпределение на националния доход и БВП

Финансовата дейност на държавата обхваща две важни страни на разпределението и преразпределението на доходите и натрупванията. Те

са съответно акумулирането на приходи и тяхното използване по съответните направления на глобалната социално-икономическа политика. Една от първите икономически теории се състои в събирането на приходи, предназначено единствено за покриване на нуждите на държавата. Впоследствие се развива идеята, че чрез тези методи и форми за събиране на приходи държавата въздейства върху отделните страни на поведението на икономическите агенти (Адамов, 2012). Известно е, че приходите в държавната хазна се акумулират от данъците заемите и парична емисия. Тези методи характеризират начина, по който част от националния доход се изземва в полза на централния бюджет. Всеки един от методите за акумулиране на приходи в държавния бюджет си има своите предимства, но:

Първо. Данъците са най-мощният метод за събиране на средствата в държавната хазна. Нито един от другите методи не може да осигури толкова мащабни по стойност постъпления, които имат дългосрочен характер (около 90% (Eurostat, <http://europa.eu/>, 2016) от приходите в държавния бюджет са средства, придобити от данъчния метод). **Второ.** Данъкът е феномен с многолетна история, който е съществена част от икономическия живот на индивидите. Присъствие на данъка в живота и дейността на физическите и юридическите лица е причината, хората и фирмите да съобразяват поведението си с действащото данъчно законодателство. **Трето.** Данъкът е част от създадения обществен продукт. В процеса на разпределение общественият продукт преминава в икономическите агенти под формата на доход, печалба, работна заплата, които подлежат на облагане, след което чрез преразпределение част от него преминава в полза на държавния бюджет. **Четвърто.** Данъците се класифицират като основен бюджетен приход, който е необходим за посрещане на публичните разходи. Публичните разходи от своя страна са от съществено значение за поддържане на благоприятстваща икономическия растеж среда. На база тези предимства анализираният метод за акумулиране на средства се разглежда като основен фактор за икономическото развитие. Същността на данъка от различните гледни точки е интерпретирана, както следва:

- Като парична сума, която сменя своя собственик или притежател, данъкът е част от националния доход;
- Като понятие на финансите данъкът модифицира пропорциите, в който доходите се разпределят между икономическите агенти;
- От гледище на икономическите агенти данъкът е парично плащане в полза на държавата;
- От гледище на държавата, която събира приходите, данъкът е метод, форма за акумулиране на приходи (Адамов, 2012).

На тази основа се обобщава, че данъците имат обективно участие във всеки вид икономическа дейност, но основният акцент е първичното и вторичното преразпределение на националния доход. От гледна точка на *държавата* данъците са средство за акумулиране на парични потоци в полза на правителството. За развитие на икономиката и подпомагане на

икономическия растеж правителството използва акумулираните средства целево, като с тях финансира здравеопазването, образованието и културата. От гледна точка на *данъкоплатците* те са задължително и безвъзмездно плащане в полза на държавата, чрез което правителството контролира разполагаемия им доход. Така държавата използва данъците като инструмент за регулиране на потреблението, инвестициите и спестяванията на икономическите агенти, т.е. на съвкупното търсене. От своя страна регулирането на съвкупното търсене, което отговаря на текущата икономическа обстановка, е условие за стабилно икономическо състояние.

Изследването на въздействието на данъчния инструментариум на фискалната политика в системата на икономиката изисква да се отдели специално място не само на данъците, а и на планирането, организирането и управлението на данъчното облагане като система. В момент на криза данъчното облагане има силата да въздейства върху икономическата активност, но следва първо да се реши въпросът, къде да бъде поставен акцентът сред трите възможни основи на облагане – доход, потребление или имущество. Както отбелязва например Надежда Благоева: тези основи „са неразривно свързани и съответно не могат да бъдат отделяни, но винаги е възможно някоя от тях да бъде по-приложима и адекватна за определена страна.“ (Лилова & Благоева, 2012, стр. 70-71). Всяка от възможните основи на облагането има за резултат въздействие върху икономическия цикъл, предопределен от промените в размера и частта от националния доход, която се изземва чрез данъци.

- Ограничаване или стимулиране на *потреблението* има за инструмент косвеното облагане или оборотните данъци (ДДС, акцизи, мита, данъци върху внасяните, изнасяните и транзитно преминаващи стоки). Повишението на косвените данъци ограничава потреблението, следователно води до свиване на производството. Практически резултатът е задържане на икономическата активност като отговор на състоянието на икономическия цикъл, намиращ се във фазата на подем. Аналогично, намалението на оборотните данъци е предпоставка за увеличение на потреблението, съответно и на производството.
- Стимулиране разпределението на печалбата за разширяване на производството. Високите данъчни равнища изземват повече от печалбата и намаляват възможността за инвестиции и разширяване. Данъчното въздействие следва да се прилага така, че да регулира разпределението на печалбата в полза на разширение на производството. Тук въздействие имат корпоративният данък, данъкът върху дивидентите, данъци върху разходите и др., които имат ефект върху стимулите за инвестиции и капиталобразуване.
- Стимулиране възпроизводството на трудовите ресурси. Намалението или увеличаването на данъците върху работните

заплати, възнагражденията и др. резултира върху основния елемент на производствените сили – човешкият труд. Намалването на данъците стимулира хората да работят, защото по-голяма част от персоналните доходи остава за потребление и спестяване, от друга страна, разходите за социално подпомагане на безработни се намаляват поради увеличил се интерес към трудова заетост. Изземването на доходите на икономическите агенти води до намаляване на потреблението или спестяването. Практически, при ниски равнища на дохода и високи равнища на данъците негативните ефекти се отразяват първо върху спестяванията – от своя страна ниските нива на спестявания, ограничават кредитния капацитет на икономиката и така непряко се поставя бариера пред набирането на заеман капитал.

Независимо от данъчната основа, свързана с формирането на оптимална данъчна политика, която да отговори на икономическите промени, държавата въздейства чрез *стимулиране* или *задържане* на определени стопански процеси и явления. Ако успоредно с акумулирането на приходите и формирането на държавния бюджет фискалната политика си поставя за „...задача задържане развитието на производството, обикновено се пристъпва към повишаване на данъчните размери.“ (Адамов, Благоева, & Димитрова, 2012). Данъчната политика прехвърля средствата от частния към публичния сектор, което има деформиращо влияние. Причина за подобна тенденция следва да се търси в допусканията, според които тези средства имат по-голямо влияние върху растежа, когато са потребявани от частния сектор. Прекомерно високите равнища на данъчното облагане имат задържащ резултат върху растежа, защото намаляват стимулите за труд, предизвикват опити за бягство от данъка и укриване на доходи, намаляват нивото на спестяването и инвестициите, забавят развитието на всички фактори на производството. Данъчните равнища в съвременните условия на мобилност на стоки и услуги, хора и средства имат способността да насочат труда и капитала към страни с по-ниски равнища на облагане.

Изложените аргументи дават основание да се направи **изводът**, че прекалено високите данъчни равнища имат неблагоприятен резултат върху икономическата активност, а оттам и върху растежа. Причина за това е, че имат „деформиращо“ влияние т.е. водят до промяна в решенията на данъкоплатците. Теоретичните допускания предполагат съществуването на оптимално равнище на данъчното облагане, съобразено с икономиката на всяка държава, осигурявайки ефективен обем качествени публични услуги (Владимиров, 2011, стр. 119). От друга страна, следва да се вземе предвид фактът, че не само прекомерно високите равнища задържат икономическия растеж, а подобно влияние имат и прекалено ниските равнища. Данъчните постъпления осигуряват средства, които държавата из-

ползва, за да стимулира инфраструктурата, научните изследвания, техническия прогрес, и други, т.е. производителните разходи, които стимулират интелигентен и дългосрочен икономически растеж. Ако данъчните равнища са под оптималното си ниво, то те не могат да осигурят средства за финансиране на правителствените разходи, стимулиращи потенциалното развитие на икономиката. Ниското равнище на данъчното облагане е причина за влошаване на бюджетния баланс, оттам следва увеличение на дефицита и нарастване на държавния дълг, което от своя страна е неблагоприятно условие за поддържането на стабилност в публичните финанси. Стриктното изпълнение на заложената програма за фискална политика и стабилността в публичните финанси са предпоставка за икономически растеж.

В резултат на направения анализ на равнището и структурата на данъчната политика, влияеща върху икономическия растеж и потенциалното икономическо развитие, могат да бъдат направени следните заключения:

П ъ р в о. Данъците са основа за реализирането на цялостната финансова дейност на държавата. Причина за това е, че те са единственият дългосрочен, многолетен и устойчив феномен, който има способността да генерира значителни по стойност постъпления в държавната хазна и има обективно участие във всеки вид човешка дейност.

В т о р о. Определянето на адекватна политика по отношение на данъците и данъчните равнища изисква да се изследват обстойно особеностите на националната икономика. Данъчната политика на всяка отделна страна следва да акцентира върху една от трите основи на данъчното облагане – доход, потребление или имущество. Изборът корелира пряко с основните сфери на общественно-икономическата дейност.

Т р е т о. Независимо от прилаганите механизми на данъчна политика, правителството има за цел да отговори на икономическите промени, като въздейства чрез *стимулиране* или *задържане* на определени стопански процеси и явления.

Ч е т в ъ р т о. Намалението на данъчните равнища невинаги гарантира икономически растеж. Ниските равнища на данъците не могат да осигурят необходимите средства за финансиране на правителствени разходи, които са предназначени за научноизследователска дейност, подпомагане на технологичното развитие, инфраструктура и др. производителни разходи, което е предпоставка за задържане на икономическото развитие и потенциалните възможности на икономиката.

П е т о. За стимулиране на икономическата конюнктура и развитие на потенциалното равнище на икономиката следва данъците и тяхното планиране, организиране и управлението на облагането като система да бъдат хармонизирани с търговските потребности и обществените нужди, за да решават стопански и фискални задачи.

За да бъде съставена ясна картина относно данъчната тежест на ЕС-28 (политически и икономически съюз между 28 европейски държави – Евросъюз) и измененията на преките и косвените данъци, следва да се разглеждат детайлно по видове. Предвид процента на постъпленията на всеки един от данъците в размера на общите приходи могат да бъдат открити корпоративният (около 10% средно за ЕС-28 от общите данъчни приходи) и личният подоходен данък (около 25% средно за ЕС-28 от общите данъчни приходи) при преките и ДДС (около 33% средно за ЕС-28 от общите данъчни приходи) при косвените данъци (Eurostat, Taxation trends in the European Union, 2014).

2. Особенности и динамика на корпоративния подоходен данък в страните–членки на ЕС

Сферата на прякото данъчно облагане в отделните държави на ЕС не се регулира генерално от европейските правни норми, предвид факта, че „... в договора за ЕС няма изрична разпоредба за законодателните правомощия в областта на преките данъци.“ (Eurostat, <http://europa.eu/>, 2016). Има регистрирани предложения за хармонизиране на корпоративния данък в определени ставки или „обща консолидирана основа за облагане с корпоративен данък“, което към този момент не е реализирано. Освен това следва да се има предвид, че „пълна хармонизация в страните–членки на Европейския съюз е невъзможна, т.е. унифициране на данъчната основа, данъчните размери и данъчните процедури за конкретен данък във всички страни от Общността е невъзможно.“ (Лилова, 2011, стр. 15).

Корпоративният данък е удръжка от печалбата на фирмата, която се заплаща на основание извършването на стопанка дейност. Германия първа въвежда „данък върху печалбата“, който постепенно се приема и прилага и в други европейски страни. Базата за облагане е счетоводната печалба, която търпи преобразуване според данъчното законодателство на всяка страна (Милинов & Маринов, 2015). Предвид автономността си, всяка държава има правото да състави своята законодателна рамка според интересите и приоритетите си, така че облагането да отговаря на икономическите условия в съответната страна. На територията на ЕС съществуват три системи на данъчно облагане:

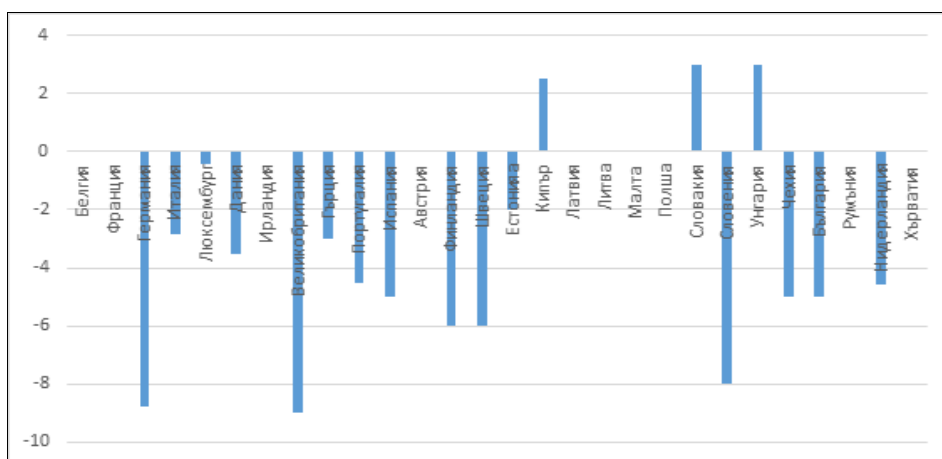
- Класическата система – ставката, с която се облага разпределената и неразпределената печалба, е една и съща, а дивидентите, които получават акционерите, се облагат както всеки доход на физическо лице.
- Система на двойния данък – ставката, с която се облага разпределената и неразпределената печалба, е различна, по-ниска за разпределената печалба и по-висока за неразпределената печалба. Дивидентите се облагат като доход на физическо лице.
- Система на данъчния кредит – тук ставката за разпределената и неразпределената печалба е една и съща. Особеността произлиза от

факта, че една част от платения корпоративен данък се приспада от подоходния данък, който плаща акционерът за получения от него дивидент (Георгиева, 2015 г., стр. 350).

Определянето на амортизацията е друга особеност, която очертава различия в облагането на територията на ЕС и също създава предпоставка за движението на капитали от една страна в друга, където методите за изчисляване на амортизацията, с която се намаляват счетоводната печалба, допустимите за амортизация активи и периодът на амортизация, е най-благоприятен.

Фискални мерки за привличане на чуждестранни инвестиции и стимулиране на бизнеса са данъчните преференции и облекчения. Такива могат да бъдат освобождаването от данъчно облагане, намалени данъчни ставки, ускорена данъчна амортизация, преотстъпване на корпоративен данък и данък върху доходите. Корпоративният подоходен данък е средство на държавата за постигане на регулативни цели, като в центъра е поставено запазване на стабилността и насърчаване към инвестиции. Разбира се, следва да се има предвид фактът, че корпоративният подоходен данък (КПД) е най-неблагоприятен за растежа на брутния вътрешен продукт (БВП) поради съвременната му реакция върху стимулите за инвестиции и капиталообразуване. По-малките инвестиции водят до по-ниска производителност на продукта на труда и съответно по-ниски заплати. От своя страна по-ниските заплати и данъците върху възнагражденията намаляват стимула на индивидите за работа. Това е причината, в съвременни условия ставките на корпоративния подоходен данък в страните-членки на Европейския съюз да бъдат значително намалени. В унисон с конкретните цели на данъчната политика намалението на данъчните ставки на КПД в страните от ЕС започва преди настъпването на икономическата криза, но тя не променя низходящата тенденция. Следва да бъде отчетен и фактът, че разликата между двете крайни стойности в ставката на КПД в страните от ЕС-28 е значително по-малка от разликата от крайните стойности на ставката на личния подоходен данък (ЛПД) на държавите-членки. На фигура №1 е представено изменението на ставката на корпоративния подоходен данък. Освен това допълнително влияние регистрират измененията, които не могат да бъдат проследени на фигурата, като например облекчение чрез стесняване на облагаемата маса. Последните стимули, които не се изразяват чрез динамиката на данъчната ставка, са въведени и в Белгия, и Литва (Лилова & Благоева, 2012, стр. 101), Испания, Германия и др. Например Испания дава възможност за свободна амортизация за фирмите, подкрепящи заетостта; Германия увеличава прага за същественост на активите и възприемане на константно-дегресивен метод на амортизация за активите. Ирландия, Италия и Португалия дават възможност за отсрочване на времето за внасяне на авансов корпоративен данък. (Адамов, Благоева, & Димитрова, 2012, стр. 15) Формирането на бюджетен излишък в България (през 2008 година) осигурява предимство пред останалите страни от ЕС, като дава възможност за намаление на данъците и по-конкретно на данъчните ставки за КПД и данък върху доходите на физическите лица.

Изброените доходи в Република България към момента се облагат със ставка от 10%. През 2007 година обаче ставката на корпоративния подоходен данък е 15% и регистрира намаление на 10%. Така България става държава-членка на Европейския съюз с най-ниска данъчна ставка на КПД. Прилагането на ниската данъчна ставка стимулира преките чуждестранни инвестиции и води до позитивно влияние върху бизнеса в страната, следствие на което Република България става привлекателна за чуждестранния капитал. Поради редица други неблагоприятни условия на бизнес средата в България освен ниската данъчна ставка държавата придружава стимулиращата политика с данъчни преференции и облекчения. Тяхната основна цел е да се създаде още по-благоприятен климат на бизнес средата, за да се повишат инвестициите. Например целесъобразно би било, реинвестираната печалба да не се облага с данък, така тежестта на облагането се понася само върху разпределената печалба, в това число дивиденди и други разпределения на печалбата; дарения и представителни разходи; разходи и плащания, които не са свързани с дейността на компанията; допълнителни плащания към работниците. Подобно данъчно облекчение се среща в Естония, разпространено под наименованието „нулев данък върху реинвестираната печалба“. Регистрираните стойности на приходите от КПД в Естония първоначално не отчитат съществено нарастване, но в дългосрочен период се наблюдава непрестанно тенденциозно нарастване на приходите от анализирания данък (<http://ime.bg/>, 2016). Експортно ориентиранияте компании също получават преференции, за да се стимулира износьт. Компании, които обновяват оборудването и инвестират в дълготрайни материални активи, могат да ползват данъчен кредит.

Източник: изчисления на автора по данни на KPMG International (KPMG, 2015; KPMG, 2015).

Фигура 1. Изменение на ставката на корпоративния подоходен данък на страните от ЕС-28 от 2006 г. до 2014 г.

Анализът на данните за ставката на корпоративния подоходен данък дава основание, страните от ЕС да бъдат разделени в три групи:

Първата група е от страни с непроменлива ставка на КПД за периода 2006–2014 година. За период от десет години в страни, като Белгия, Франция, Ирландия, Австрия, Малта, Хърватия, Румъния, Латвия, Литва, Полша, ставката на КПД е останала постоянна. Предвид настъпилите икономически колебания част от тези държави предприемат други мерки за облекчаване на данъчната тежест, които нямат отражение във фигурата. Например Австрия облекчава условията на амортизация на активи чрез ускорена амортизация. Ирландия предприема друга стратегия, там се наблюдава отсрочване във времето за внасяне на авансовия корпоративен данък. Полша увеличава инвестиционните стимули за новоучредените фирми, Литва въвежда стимули за всички инвестиции до 2013 г (European Commission, 2009, pp. 13-19).

Във **втората** група се включват държавите, при които се наблюдава промяна в ставката на КПД в посока намаление. Това са държавите Дания, Великобритания, Португалия, Испания, Финландия, Швеция и други. При някои държави намалението на ставката е само през определени години, например в Чехия – ставката претърпява промени от 2007 до 2010 година, след което КПД остава постоянна. При Словения се регистрира многократно намаление на ставката през целия разглеждан период, но в този случай низходящата тенденция е подкрепена и с други облекчения, свързани с намаления при инвестиции в оборудване в сферата на горите и селското стопанство. Друг пример е Германия, която временно увеличава данъчно признатия размер на разходите за амортизация. Разходите за амортизация се включват в разходите за производство, с които се намалява доходът и се установява печалбата, която трябва да бъде обложена с данък.

В **третата** група влизат страните, при които процентът на данъчната ставка се променя в посока увеличение. Отличителна особеност за тази група е фактът, че е съставена само от три страни – Кипър, Словакия и Унгария. Друга особеност е, че промяната в процента на данъчната ставка в посока увеличение достига най-много до 3%. Това са страните Унгария и Словакия. От друга страна, ставката в посока намаление достига до значителна промяна от 10%. Подобни изменения се регистрират във Великобритания.

Анализът на данните за ставките на корпоративния подоходен данък дава основание да се направят няколко **заключения**:

Първо. Държавите–членки на ЕС предприемат намаление на данъчните ставки и въвеждане на облекчения преди настъпването на икономическата криза. Следователно тенденциите и приоритетите на страните от ЕС не са следствие на икономическата криза, но предвид концептуалния график регистрирането на низходящи стойности продължава по време на кризата и след нея, като изменението на ставката е подкрепено с

въвеждане на многократни данъчни облекчения с цел стимулиране на инвестициите.

В т о р о. Разликата между най-високата данъчна ставка на КПД и най-ниската е съществена, но диапазонът между двете крайни стойности на скалата на ставката на ЛПД е значително по-голяма.

Т р е т о. От значителна важност е, че изменението в посока намаляване на данъчната ставка е най-много до 3%, докато регистрираната низходяща динамика на данъчната ставка достига промяна от 10 процентни пункта.

Ч е т в ъ р т о. Данните от графиката дават информация, че има държави, които не променят тежестта на КПД, но в отговор на това са въведени данъчни облекчения с разнообразен характер, например облекчение чрез стесняване на облагаемата маса; възможност за свободна амортизация за фирмите, подкрепящи заетостта; увеличение на прага за същественост на активите и възприемане на константно-дегресивен метод на амортизация за активите; отсрочване на времето за внасяне на авансовия корпоративен данък.

3. Отличителни характеристики и динамика на личния подоходен данък

Държавите в Европейския съюз имат значително различна система на облагане на личните подоходни данъци. В някои страни е налице прогресивно подоходно облагане, където условията на функциониране на различни данъчни ставки са според етажите, класифициращи доходите като ниски, средни или високи. Други държави прилагат по-малък брой етажи, или един – въвеждайки системата на плоския данък. Налице е прогресивно и пропорционално подоходно облагане, различие в необлагаемия минимум и формиране на данъчната основа. Освен това данъчният субект в различните държави е различен, например във Франция данъчният субект е семейството, в Белгия също, докато в Италия, Швеция, Финландия, България субект е индивидът. В по-голяма част от страните подоходното облагане е индивидуално, но в почти всички страни, в които данъчният субект е персонален, са предвидени облекчения за деца (изключение прави Финландия (Икономически и социален съвет, 2007 г.)). Изборът относно определянето на данъчния субект – индивидът или семейството (домакинството) е сложен, поради необходимостта от компромис между различни, конфликтни по своя характер, цели, например (Дулевски, 2007, стр. 1-10):

- Семейства с еднакви доходи следва да плащат еднакви подоходни данъци – спазване на принципа за **хоризонтална справедливост** на данъчното облагане, т.е. доходът на

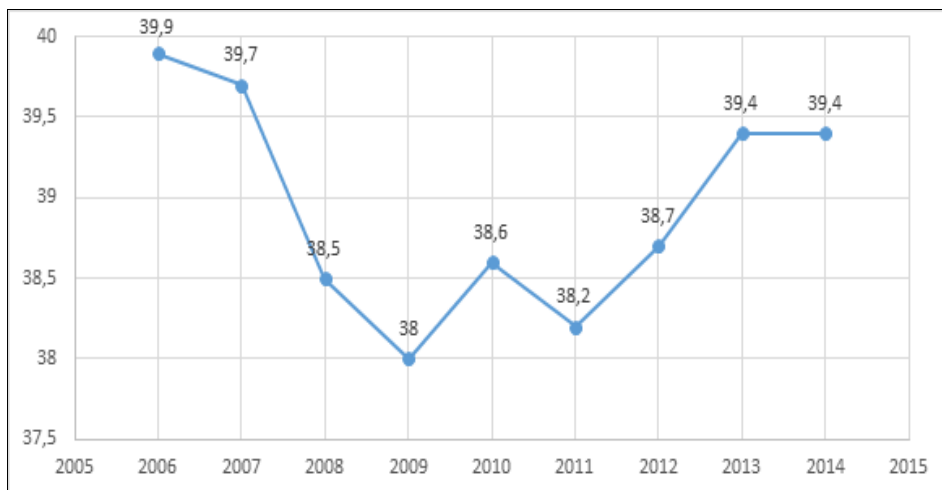
семейството е по-добър измерител за възможността за плащане на данъци.

- Данькоплатците с по-висок данъчен капацитет следва да плащат по-високи данъци – **принципът на вертикалната справедливост**, т.е. доходното данъчно облагане на физическите лица следва да бъде прогресивно и индивидуално.
- Сключването на брак не трябва да увеличава или намалява данъчното бреме на съпрузите – **принципът за неутралност на данъка**, т.е. данъкът следва да бъде неутрален по отношение на брак и данъчното облагане да не влияе върху избора на хората в обществото.

Гореизброените цели на доходното облагане на физическите лица не могат да бъдат изпълнени едновременно, защото взаимно се изключват. Следствие на подобни връзки и зависимости правителствата на отделните държави на ЕС индивидуално определят субекта на облагане. Характерно е, че по-голям брой страни в ЕС прилагат прогресивно доходно облагане, с цел равномерно разпределение на доходите, – принципът на вертикалната справедливост. В Швеция съществува доходна данъчна система, основана на принципа на етажността. Броят на етажите в скалите за персонален подоходен данък варира от един за Швеция, два за Ирландия, осем и повече за Испания и Люксембург (Димитрова, 2016). Данъчната ставка, прилагана на всеки по-горен етаж, се увеличава, т.е. резултатът е прогресивно доходно облагане. Това означава, че колкото е по-голям е доходът, толкова по-висок е дължимият данък. Въпросът за облагането на физическите лица и важноста на доходната политика е следствие от факта, че чрез ЛПД се изземва значителна част от индивидуалните доходи, в резултат на което се извършва преразпределение на доходите и се съкращава гражданското потребление в замяна на държавното. В действителност съществена част от средствата, акумулирани чрез данъка, се връщат обратно към индивидите чрез системата на държавните разходи. От значителна важност е и фактът, че от размера на данъка зависи и популателната способност на гражданите, следователно и търсенето, заетостта и икономическия растеж.

Личният подоходен данък е държавен лост за директно подпомагане на домакинствата, например намаление в данъчната ставка. Динамиката на данъчните ставки на ЛПД, също както при КПД, е придружена обикновено с въвеждане на облекчения, намаления и данъчни кредити. От своя страна данъчните намаления и облекчения влияят с най-голяма сила на индивидите с минимални или по-ниски доходи.

На Фигура 2 са представени средни стойности на ставката на личното доходно облагане на най-високите доходи в ЕС-28.

Източник: Евростат (Eurostat, Taxation trends in the European Union, 2014, стр. 33).

Фигура 2 Ставка, облагаща най-високите доходи с личен подоходен данък в ЕС-28 за периода от 2006 г. до 2014 г.

Анализът на фигурата показва, че през първите години на изследвания период се наблюдава тенденция на намаляване на данъчната ставка на личното подоходно облагане, отговаряща на основната цел в ЕС за намаляване на преките данъци. През този времеви период някои държави въвеждат плосък данък със сравнително ниска данъчна ставка (България е държавата с най-ниска данъчна ставка – плосък данък 10%). Непрекъснатото намаляване на средното равнище на данъчната ставка, облагаща най-високите доходи на индивидите, е прекъснато през 2010 година. Промяната през тази година се дължи на страни като Ирландия, Гърция, Италия, Латвия, Португалия, Исландия. При тези държави се наблюдава изменение в посока увеличение на данъчната ставка, продиктувано от процикличната политика и прилаганите мерки срещу кризата. Гърция променя ставката значително от 40% през 2009 г. на 49% през 2010 г., Латвия – с три процентни пункта, Португалия – от 42% на 55,9%, значителна промяна. През 2011 година има краткосрочен спад и през следващите години до 2014 ставката се възвръща на средно 39,4%.

Средното равнище на данъчната ставка дава обща представа за индивидуалното подоходно облагане и нивото му като цяло в ЕС. Системите за облагане на доходите в страните-членки на ЕС силно се различават. На тази база могат да бъдат обособени две основни групи – система на облагане на доходите на „старите“ страни-членки и на „новите“ държави, присъединили се към ЕС.

Таблица 1.

Система на облагане на доходите на „старите“ страни–членки

Държава / критерии	Прогресивно облагане	Необлагаем минимум	Максимална данъчна ставка	Брой ставки (етажи)	Дял в БВП %
Белгия	да	да	54%	5	16,2
Дания	да	да	55,8	5	32,1
Германия	да	да	47,50%	линейна прогресия	11,6
Ирландия	да	да	48%	2	12,2
Гърция	да	да	48%	3	8,5
Испания	да	да	46%	5	9,7
Франция	да	да	50,30%	5	11,5
Италия	да	да	49%	5	14,3
Люксембург	да	да	43,60%	19	13,3
Холандия	да	да	52%	3	9,6
Австрия	да	да	50%	3	13
Португалия	да	да	57%	5	10,5
Финландия	да	да	51,60%	5	15,4
Швеция	да	да	57%	2	17,7
Великобритания	да	да	45%	3	11,4

Източник: Eurostat, Statistical Book

(Eurostat, Taxation trends in the European Union, 2015).

Старите държави–членки имат прогресивно подоходно облагане. Това са Германия, Великобритания, Франция, Италия, Испания, Холандия, Белгия, Австрия, Португалия, Швеция, Финландия, Ирландия, Дания, Гърция, Люксембург. Те имат голям брой ставки за различните доходи, например Люксембург има 19 (Eurostat, <http://europa.eu/>, 2016) данъчни ставки, Белгия и Франция имат 5 (Eurostat, <http://europa.eu/>, 2016). Освен това максималните им данъчни ставки са много високи – около 50% от дохода. Това е и причината, всички държави от групата да имат голям дял на личния подоходен данък в БВП на съответната страна. Следва да се обърне внимание на закономерността, че в системата на подоходното облагане на всички от „старите“ държави–членки има необлагаем минимум, който защитава тази част от населението с минимални доходи. В унисон с това като отговор на възниквалите икономически колебания се прилагат данъчни облекчения, които имат за цел да намалят тежестта на данъка в групите с най-ниски доходи. Държави като Германия, Дания, Испания увеличават данъчните облекчения под формата на данъчен кредит или други намаления, Франция въвежда нов данъчен кредит за лица над 65 години, Холандия увеличава данъчния кредит за работещи родители. За да бъдат компенсирани тези постъпления, са регистрирани увеличения на да-

нъчната ставка за най-високите доходи, например Ирландия, Англия и Германия (Адамов, Благоева, & Димитрова, 2012).

Таблица 2.

Система на облагане на доходите на „новите“ страни–членки

Държава / критерии	Прогресивно облагане	Необлагаем минимум	Максимална данъчна ставка	Брой ставки (етажи)	Дял в БВП %
България	не	не	10%	плосък данък	5,1
Чехия	не	да	15%	плосък данък	7,2
Естония	не	да	20%	плосък данък	7,4
Хърватия	да		47%	3	5,7
Кипър	да	да	35%	4	9,2
Латвия	не	да	15%	плосък данък	7,5
Литва	не	да	23%	плосък данък	5
Малта	да	да	35%	3	13,3
Полша	да	да	32%	2	6,3
Румъния	не	да	16%	плосък данък	5,8
Унгария	не	не	16%	плосък данък	6,4
Словения	да	да	50%	4	6,5
Словакия	да	да	25%	2	6,4

Източник: Eurostat, Statistical Book

(Eurostat, Taxation trends in the European Union, 2015).

При „новите“ държави–членки ставките са средно два пъти по-ниски в сравнение с тези на „старите“ страни от ЕС. Това са България, Малта, Кипър, Румъния, Естония, Латвия, Литва, Словения, Унгария, Словакия, Чехия, Полша, Хърватия. При тях се наблюдава както прогресивно, така и пропорционално подоходно облагане. Освен това в част от държавите е въведен плосък данък, което е основание, делът на личния подоходен данък в БВП да е двойно по-нисък от този при старите държави–членки. В отговор на настъпилата икономическа криза при тази група държави се наблюдава предимно низходяща тенденция при данъчните ставки, както и въвеждане на плосък данък, отколкото въвеждане на данъчни облекчения. От друга страна, в държави като България и Унгария е премахнат необлагаемият минимум.

Анализът на личното подоходно облагане на страните от ЕС-28 дава основание да се направят следните **изводи**:

П ъ р в о. Личният подоходен данък е сред основните държавни лостове за регулиране на поведението на физическите лица. Причина за това е фактът, че чрез нето се изземва значителна част от индивидуалните доходи, в резултат на което се извършва преразпределение на доходите и се съкращава гражданското потребление в замяна на държавното.

В т о р о. Необлагаемият минимум, данъчните облекчения и намалявания влияят с най-голяма сила върху индивидите с минимални или пониски доходи.

Т р е т о. През последните години се наблюдава тенденция за намаляване на ставката на личния подоходен данък във всички страни от ЕС, която е в корелация с общата цел за ограничаване тежестта на преките данъци.

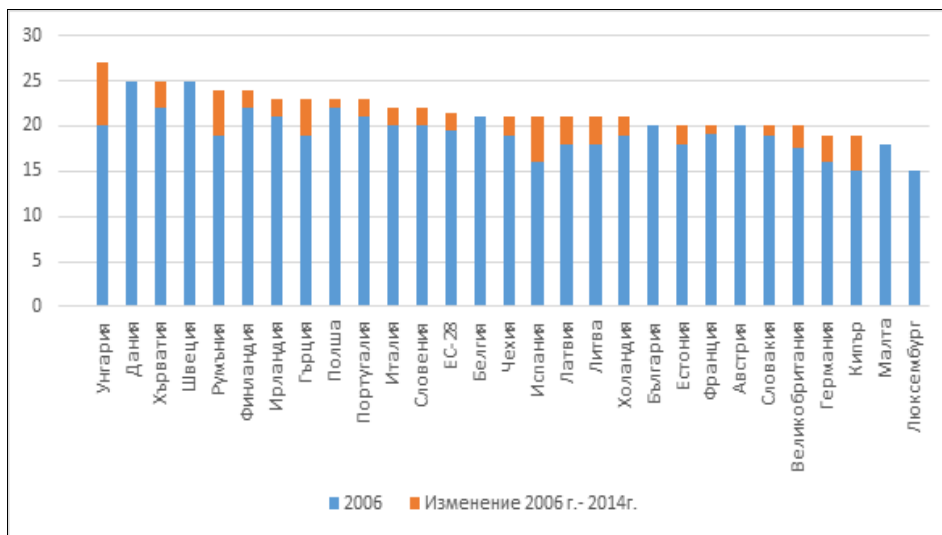
Ч е т в ъ р т о. Старите държави–членки се отличават с прогресивно подоходно облагане и със значително високи максимални ставки за облагане на най-големите доходи. Като следствие от икономическата криза, държавите, основателки на ЕС, и присъединилите се преди 2004 година, увеличават максималните данъчни ставки, като придружават тези действия с въвеждане на редица облекчения и намалявания, т.е. облекчават тежестта на индивидите с ниски доходи и увеличават тежестта на частта от обществото с най-високите доходи.

П е т о. В новоприсъединилите се държави–членки място намира както прогресивното, така и пропорционалното подоходно облагане, но ставките са около два пъти по-ниски от тези на останалите държави в ЕС.

4. Данъкът върху добавената стойност в структурата на косвените данъци в страните–членки на ЕС

Във всички държави–членки действат общоевропейските правила за изчисляване и облагане с данък върху добавена стойност, установени в Директива 2006/112. В унисон с данъчната хармонизация на ЕС националните данъчни законодателства на държавите имплементират основните регламенти в данъчните си политики. При пълно спазване на наложената рамка от директивите на ЕС всяка страна има правото, автономно да изменя данъчната си политика. Предвид това, в отговор на установената (по-горе) низходяща тенденция на преките данъци, страните–членки предприемат увеличение на ДДС, като по този начин компенсират намалелите бюджетни приходи. Изменения на данъците след икономическата криза се наблюдават и при **данъка върху добавената стойност (ДДС)**. Характерна особеност за измененията при ДДС е, че промяната от 2006 до 2014 г. е само в посока увеличение на ставката. Освен това незначителните различия в данъчните размери на ставката за ДДС в страните от ЕС илюстрира хармонизацията на косвеното данъчно облагане.

На Фигура 4 са представени ставките на данък върху добавената стойност през 2014 година в държавите–членки на ЕС-28 и изменението им от 2006 г. до 2014 г.

Източник: Евростат, (Eurostat , Taxation trends in the European Union , 2014)

Фигура 4. Стандартна ставка на ДДС в ЕС-28 и изменението от 2006 до 2014г.

Двадесет и една държави от двадесет и осем членки на ЕС променят ставката на ДДС през изследвания период и то само в посока увеличение. Унгария и Румъния са страните, при които изменението на ставката е най-голямо. Ставката на ДДС в Унгария от 2006 г. до 2008 г. е непроменена и е 20%, но през 2009 година има значителна промяна – 25%. През 2012 година отново се наблюдава изменение с още два процентни пункта увеличение. Румъния увеличава ДДС с 5%, съответно от 19% през 2006 (от 2000 до 2009 г. ставката за ДДС на Румъния не се е променяла) на 24%. От фигурата ясно се откроява процесът на хармонизация на данъка върху добавената стойност. Държавите от ЕС изменят данъчната ставка и към 2014 година стандартната ставка на ДДС в много от страните е почти еднаква или има разлика от няколко процентни пункта. В част от държавите се прилага диференцирана ставка по отношение на някои стоки и услуги. Например в Португалия размерът на ставката за стоките от основната потребителска кошница е 13% по отношение на хранителните продукти от първа необходимост, лекарствата, книгите, медицинското оборудване и ресторантьорските услуги ставката е още по ниска – 6%.

Анализът на данните от фигурата ни дава основание да се направят следните **заклучения**:

П ъ р в о. Вземайки предвид негативния ефект от икономическата криза, следва да се отчете фактът, че всяко едно изменение на ставка на ДДС в държавите–членки на ЕС е в посока увеличение.

В т о р о. През изследвания период регистрираните стойности за ДДС в голяма част от страните запазват относително непроменливи стойности в сравнение с подходните данъци. В тази насока динамиката на показателите на ДДС дава основание да се отличи устойчива, последователна и балансирана политика за облагане с анализирания косвен данък.

Заклучение

Аргументирано от анализа на данъчните приходи и ставките на данъка върху добавената стойност, корпоративният подоходен данък и личният подоходен данък на държавите–членки на ЕС е следното заключение:

- Държавите–членки на ЕС до 2004 г., в сравнение с присъединилите се след 2004 г., се отличават със значително високи дялове на прякото данъчно облагане, но също така имат и по-високи данъчни облекчения и намаления.

- Ясно очертана е тенденцията за увеличаване дела на косвените данъци и намаляване тежестта от прякото облагане, като основателна причина за това е, че косвеното облагане не се влияе с такава сила от настъпването на кризата, както прякото. Динамиката на преките данъци е значително по-разнообразна отколкото при косвените.

- Характерно за страните на ЕС от Източна Европа е, че имат значително лесно приложими и опростени данъчни режими в сравнение с останалите държави, разположени в Западна Европа. Например Германия се отличава с едни от най-сложните данъчни закони. Причина за добре работещите данъчни системи, въпреки сложната организация, в страните от Евророната е наличието на добре развита данъчна администрация и строг контрол. Като цяло държави, присъединили се след 2004 г., имат различна данъчна структура.

Използвани източници:

European Commission. (2009). Taxation Trends in the European Union. . *Brussels*, 13-19.

Eurostat . (2014). Taxation trends in the European Union . *Eurostat statistical books*, 18.

Eurostat. (2015). Taxation trends in the European Union. *Statistical Books*.

Eurostat. (15 7 2016 г.). <http://europa.eu/>. Свалено от http://europa.eu/http://europa.eu/youreurope/citizens/work/taxes/income-taxes-abroad/luxembourg/index_de.htm#!lightbox-uid-0

- <http://ime.bg/>. (4 12 2016 г.). Свалено от <http://ime.bg/>: <http://ime.bg/flat/11-1.htm>
- KPMG. (7 11 2015 г.). www.kpmg.com. Свалено от www.kpmg.com: www.kpmg.com
- Адамов, В. (2012). *Теория на финансите*. Свищов: АИ Ценов .
- Адамов, В., Димитрова, Т., & Благоева, Н. (2012). Предизвикателства пред данъчната политика като фактор за икономическо развитие. *Алманах научни изследвания*.
- Българска Народна Банка. (2013). Икономически изследвания и прогнози . *Икономически преглед*.
- Владимиров, В. (2011). *Фискална политика и макроикономическа* . Варна: Стено.
- Георгиева, Д. (2015 г.). Хармонизация на корпоративното подоходно облагане в Европейския съюз. *Годишен Алманах с научни изследвания на докторанти*, 350.
- Димитрова, К. (12 8 2016 г.). *Разнообразие в облагане на доходите на физическите лица в Европейския съюз*. Свалено от <https://www.researchgate.net/publication/>:, достъпно на https://www.researchgate.net/publication/259189196_Raznoobrazie_v_oblagane_na_dohodite_na_fiziceskite_lica_v_Evropejskia_suz, последно посетен на 12.08.2016 г.
- Дулевски, Л. (2007). Анализ на икономическия и социален съвет по данъчно облагане доходите на физическите лица. *Икономически и социален съвет* , 1-10.
- Дирекция (2013). Икономически изследвания и прогнози на Българска народна банка, Икономически преглед.
- Донев, А. (2007) Данъците и икономическият растеж. Известия. Списание на Икономически университет - Варна.
- Захариев, А., Димитров, М. (2015). За ефективната фискална политика в отворената икономика на ЕС. Свищов, АИ "Ценов".
- Евростат. (2016). Пряко данъчно облагане: облагане на доходите на физическите лица и предприятията. *Справочник на ЕС*.
- Икономически и социален съвет, РБ. (2007). Икономически и соц. анализ на икономическия и социален съвет по данъчното облагане на доходите на физическите лица. *ИСС*, 7.
- Лилова, Р. (2011). Данъчна политика в Европейския съюз : конкуренция и/или хармонизация и координация. *Народностопански архив*, 15.

Лилова, Р., & Благоева, Н. (2012). *Дефицитно финансиране и данъчно облагане – причинно-следствени връзки*. Пловдив: Академично издателство на Аграрния университет .

Лилова, Р., Радулова, А., Симеонов, С. (2016) Бюджет и бюджетна политика. В. Търново, Фабер.

Милинов, В., & Маринов, М. (2015). *Техника на данъчното облагане*. Русе : Авангард Принт.